

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Богдан ЛУЦІВ

БАНКІВСЬКА СКЛАДОВА В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ УКРАЇНИ

Розкрито окремі аспекти активізації участі банків України в інвестиційних процесах та їх роль в економічному зростанні країни. Окреслено проблеми та негативні наслідки швидкого зростання частки іноземного капіталу в банківській системі України.

Some stimulation aspects of Ukrainian banks participation in investment processes as well as in economic growth of the country are considered. The most acute problems and negative consequences as the result of foreign capital share rapid growth in Ukrainian banking system are highlighted by the author.

Необхідність забезпечення поступального економічного зростання в умовах реформування української економіки висуває в ряд важливих проблему залучення в систему відтвореного процесу ресурсів інвестиційного характеру. Інвестиційна активність та економічне зростання стали двома взаємопов'язаними процесами. Економічне зростання значною мірою залежить від інвестиційної активності, і навпаки. Відтак, ринкові перетворення в Україні неможливі без значних капіталовкладень, а економічна криза зумовлює гостру нестачу фінансових ресурсів. У зв'язку з цим істотно зростає роль банківських установ як головного чинника інвестиційних ресурсів, важеля підвищення інвестиційної привабливості країни в цілому, регіонів та окремих галузей економіки, зокрема.

Вивченню проблем та перспектив розвитку банківського інвестиційного бізнесу присвятили свої наукові праці О. Барановський, В. Геєць, В. Корнєєв, М. Крупка, А. Кузнєцова, А. Мороз, А. Пересада, Л. Примостка, М. Савлук та інші.

Проте економічна ситуація в країні дуже швидко змінюється, виникають нові проблеми, пов'язані із появою на вітчизняному фінансовому ринку зарубіжних банків, які мають великий досвід в забезпеченні інвестиційних потреб суб'єктів реального сектору економіки. Тому, потребують систематичного доопрацювання та узагальнення з урахуванням сучасних тенденцій, методи оцінки факторів впливу змін економічної ситуації на інвестиційні можливості банків, на впровадження нових і удосконалення діючих механізмів, які опосередковують процес трансформації кредитних ре-

сурсів банківської системи у виробничі інвестиції української економіки.

Необхідність активізації участі банків України в інвестиційних процесах випливає із взаємозалежності успішного розвитку банківської системи та економіки в цілому. З одного боку, банки зацікавлені в стабільному економічному середовищі, що виступає необхідною умовою їх діяльності; а з іншого – стабільність економічного розвитку значним чином залежить від рівня стійкості банківської системи та її ефективного функціонування. Важливо, якщо інтереси будь-якої банківської установи, як окремої підприємницької структури, орієнтовані на отримання максимального прибутку при допустимому рівні ризику, то участь банків в інвестиційних процесах можлива лише за наявності сприятливих умов. Актуальним залишається питання мобілізації фінансових ресурсів та необхідність розробки, адекватного сучасним вимогам, механізму стимулювання інвестиційної діяльності. Особливість нинішньої ситуації полягає в тому, що, з одного боку – спостерігається недостатність інвестиційних вкладень і банківських ресурсів для забезпечення економічного зростання, а з другого – результатом діючих високих ставок за кредитами є недостатній попит на фінансування інвестиційних проектів з боку реального сектора економіки.

Нагадаємо, що у жовтні 2005 року відбулося засідання Координаційної ради з питань іноземних інвестицій при Президентові України, на якому визначено пріоритетні напрями інвестиційної політики держави і проголошено перехід до інвестиційної моделі розвитку української економіки. Наприкінці 2005 року указом Президента створено Державне агентство з інвестицій та інновацій, що також продемонструвало увагу до активізації інвестиційної політики дер-

жави. Однак, реальні механізми участі держави в процесі залучення інвестицій, права, повноваження та завдання агентства так і не було визначено, фінансові ресурси не заплановано та не виділено. Усупереч необхідності розв'язання інвестиційних проблем, які накопичилися в Україні впродовж останніх років, чи не найбільших втрат Україна зазнала саме в інвестиційній сфері: впродовж останніх років рівень інвестицій коливається у межах 20–22% ВВП, який не можна вважати задовільним, оскільки він неспроможний забезпечити довгострокову високу позитивну економічну динаміку. Зрештою, в розвинутих країнах рівень інвестицій у структурі ВВП у багатьох випадках не перевищує український показник, а в ряді випадків – навіть нижчий. У більшості такі країни досягали економічного зростання при відносно низькому рівні інвестицій у структурі ВВП – завдяки ефективному використанню наявних ресурсів та управлінню виробничим потенціалом, або ж умілому використанню великих сировинних запасів для швидкого нарощування експорту та спрямування надходжень від нього на цілі розвитку. Водночас варто мати на увазі, що в розвинутих країнах сформовано основні фонди й сучасну інфраструктуру, тоді як країнам, що розвиваються, потрібні великі кошти для її створення.

Отже, проблема формування інвестиційного потенціалу є дуже актуальною в Україні, оскільки внутрішніх інвестиційних ресурсів тут украй недостатньо, щоб забезпечувати високу довгострокову економічну динаміку. Пріоритетне значення у цьому процесі відводиться банківській системі.

Упродовж останніх п'яти років триває тенденція зростання основних показників діяльності банків України і, зокрема, нарощування ними пасивних операцій. Така ситуація позитивно характеризує

діяльність банків, розширює їх інвестиційні можливості в задоволенні інвестиційних потреб реального сектору. Рівень динамічних коливань у розмірі пасивних операцій банків відображений в табл. 1.

Дані таблиці 1 підтверджують постійний приріст пасивних операцій банків упродовж останніх п'яти років. Також відбувалося й поступове нарощування статутного капіталу банківської системи. Для забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання прийнятих ними зобов'язань перед вкладниками, а також для запобігання неправильному розподілу ресурсів і втратам капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності, банки приділяють посилену увагу збільшенню регулятивного капіталу. Відтак, відбулися якісні зміни у розмірах регулятивного капіталу (табл. 2).

Середні значення нормативу адекватності капіталу в цілому в банківській системі у кілька разів перевищують нормативне значення (Н2 – 8%). Це свідчить про значний запас достатності та платоспроможності вітчизняних банків, про здатність більшості з них своєчасно і в повному обсязі розраховуватися згідно прийнятих зобов'язань. Упродовж останніх п'яти років підвищувався також рівень капіталізації українських банків (табл. 3).

Важливою оцінкою впливу банківської системи України на соціально-економічний розвиток країни стають показники її розвитку, обчислені відносно номінального ВВП (табл. 4).

За всіма показниками, банківська система України наблизилася до банківських систем країн, що розвиваються.

Таблиця 1

Динаміка пасивів банків України у 2002–2006 рр.

№ з/п	Показники	Темпи зростання за рік									
		2002 рік		2003 рік		2004 рік		2005 рік		2006 рік	
		Абсолютний млн. грн.	Відносний %	Абсолютний млн. грн.	Відносний %	Абсолютний млн. грн.	Відносний %	Абсолютний млн. грн.	Відносний %	Абсолютний млн. грн.	Відносний %
1.	Балансовий капітал банків	2068	26,1	2899	29,0	5539	42,9	7030	38,2	11846	46,5
2.	Зобов'язання банків	14237	35,9	33439	62,0	28575	32,7	72500	62,5	89562	47,5
ПАСИВИ		16305	34,3	36338	56,9	34114	34,0	79530	59,2	101408	47,4

* Складено за [2, 50].

Таблиця 2

Економічні нормативи банків України у 2002–2006 рр.*

Показники	01.01.2002 р.	01.01.2003 р.	01.01.2004 р.	01.01.2005 р.	01.01.2006 р.	01.01.2007 р.
Регулятивний капітал, млн. грн.	8025	10099	13274	18188	26373	41148
Адекватність регулятивного капіталу (Н2), %	20,69	18,01	15,11	16,81	14,95	14,19

* Складено за [2, 50].

Таблиця 3

Розподіл банків України за розміром регулятивного капіталу*

Розмір регулятивного капіталу	СТАН НА									
	01.01.2002 р.		01.01.2003 р.		01.01.2004 р.		01.01.2005 р.		01.01.2006 р.	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
До 1 млн. євро	1	0,7	2	1,3	2	1,3	1	0,6	1	0,6
Від 1 до 3 млн. євро	8	5,3	12	7,6	2	1,3	0	0,0	1	0,6
Від 3 до 5 млн. євро	33	21,7	31	19,8	34	21,4	29	18,1	4	2,5
Від 5 до 10 млн. євро	66	43,4	67	42,7	75	47,5	71	44,4	78	47,8
Понад 10 млн. євро	44	28,9	45	28,6	45	28,5	59	36,9	79	48,5
Усього банків	152	100,0	157	100,0	158	100	160	100,0	163	100,0

* Складено за [1, 188].

Таблиця 4

Основні показники розвитку банківської системи України відносно ВВП [4, 17]

Показники (млн. грн.)	01.01.2005 р.	01.01.2006 р.	Відносно ВВП, %	
			01.01.2005 р.	01.01.2006 р.
Номінальний ВВП	345113	427741	x	x
Активи	141496	223023	41,0	52,1
Кредитний портфель	97197	156384	28,2	36,6
Регулятивний капітал	18188	26373	5,3	6,2
Кошти суб'єктів господарювання	40128	61214	11,6	14,3
Кошти фізичних осіб	41207	72542	11,9	17,0

Однак, найменших змін зазнав показник відношення регулятивного капіталу до ВВП, який збільшився з 5,3% лише до 6,2%. Проте, у світовій практиці загальноприйнятим вважається, що для забезпечення позитивного впливу банківської системи на соціально-економічний розвиток країни відношення капіталу до ВВП має становити не менше 8%.

За нових умов банки України повинні стати ключовою ланкою інвестиційного механізму, а також каталізатором інвестиційних процесів. Відтак, основним недоліком діяльності українських банків з погляду інвесторів є високі кредитні ставки, які зводять нанівець можливості інвестування за рахунок банківських

джерел. Саме вони є основним індикатором, який перешкоджає довгостроковому кредитуванню та нарощенню обсягів виробництва. Не дивлячись на те, що частка довгострокових кредитів українських банків в економіку з кожним роком збільшується (див. табл. 5), розглядати це, як прикметну рису позитивних тенденцій у кредитуванні економіки України, було б передчасно. Актуальною й надалі залишається проблема якісної активізації інвестиційних процесів в Україні. Більше того, рішуче прискорення інвестиційних процесів, спрямованих на істотне оновлення основних фондів і впровадження інновацій, стало одним із ключових завдань бюджетної політики.

Таблиця 5

Структура кредитного портфеля банків України у 2002–2006 рр. *

ПОКАЗНИКИ	01.01.2002 р.		01.01.2003 р.		01.01.2004 р.		01.01.2005 р.		01.01.2006 р.		01.12.2006 р.	
	Сума млн. грн.	%	Сума млн. грн.	%	Сума млн. грн.	%	Сума млн. грн.	%	Сума млн. грн.	%	Сума млн. грн.	%
Кредити надані економіці, усього	28374	100,0	42035	100,0	67835	100,0	88579	100,0	143418	100,0	231655	100,0
Короткострокові кредити	22218	78,3	30186	71,8	37282	55,0	40576	45,8	54819	38,2	82482	35,6
Довгострокові кредити	6156	21,7	11849	28,2	30553	45,0	48003	54,2	88599	61,8	149168	64,4

* Складено за [4, 110].

Зокрема, бюджет – 2007 розроблено з урахуванням необхідності переходу від споживчої моделі розвитку економіки до інвестиційно-інноваційної. Хоча допоки бюджетну політику не можна назвати політикою інноваційно-інвестиційного спрямування. На часі ідея про створення державного інвестиційного банку другого рівня, який фінансуватиме не кінцевого позичальника, а займатиметься рефінансуванням комерційних банків. У цьому контексті банки матимуть нагоду пропонувати найефективніші й найперспективніші інвестиційні проекти, що стане ключем до розв'язання проблеми неефективного та корупційного розподілу коштів.

Процеси глобалізації світової економіки так чи інакше зачіпають фінансово-банківську систему України. Оскільки вітчизняна економіка стає дедалі більше відкритою, і це неминуче призведе до появи в Україні безлічі як позитивних, так і негативних явищ зовнішнього світу з відповідними наслідками, що потребуватиме адекватної економічної політики, спрямованої на мінімізацію втрат і максимізацію вигоди від участі нашої держави у світовому поділі праці. У цьому контексті присутність банків з

іноземним капіталом в банківській системі України відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій і розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку.

Перші представництва іноземних банків з'явилися в Україні на початку 1990-х років. Початковий етап діяльності банків з іноземним капіталом в Україні характеризувався низкою обмежень. Зараз доступ іноземного капіталу на ринок банківських послуг дещо лібералізований внаслідок скасування низки обмежень. Це є свідченням того, що вітчизняна банківська система переживає процес прискореної інтеграції шляхом розширення присутності в ній іноземного капіталу. Більше того, євроінтеграційні прагнення Верховної Ради України щодо вироблення заходів, спрямованих на залучення в економіку України іноземних інвестицій і спрощення порядку руху через кордон товарів та капіталів, були втілені у прийнятому 16 листопада 2006 року Законі "Про внесення змін до Закону України "Про банки і банківську діяльність". Прийняття цього закону сприятиме активному розвитку банківської системи України завдяки широкому

залученню іноземного капіталу, застосуванню сучасних банківських технологій, розширенню спектра та якості банківських послуг для споживачів, а також сприятиме прискоренню вступу України до Світової організації торгівлі.

Іноземний капітал – це шлях до підвищення капіталізації вітчизняної банківської системи. Він займає усе вагоміше місце в банківській системі України (див. табл. 6). Підвищення його ролі буде позитивно впливати на розвиток банківської системи в цілому, завдяки посиленню міжбанківської конкуренції.

Водночас слід зважати й на низку фінансових ризиків, пов'язаних із швидким зростанням частки іноземного банківського капіталу. Вони можуть призвести до втрати суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, а також до можливо-го посилення фінансової нестабільності, непередбачуваних коливань ліквідності банків та до ймовірного відпливу фінансових ресурсів.

Усе це зумовлює актуальність подальшого дослідження вітчизняними вченими впливу іноземного капіталу на роботу банківської системи України,

а саме – його позитивних наслідків та можливих ризиків і втрат. Щодо позитивних аспектів, то в Україні під впливом іноземного банківського капіталу можна очікувати створення якісно нового фінансово-економічного середовища. В Україну прийдуть іноземні банки, які мають величезний досвід роботи: не 10–15 років, як наші фінансові структури, а 100–150 років. Вони працювали в різних країнах із різною економікою, мають диверсифіковану структуру банківських послуг. Їх прихід на фінансовий ринок України суттєво поліпшить якість обслуговування клієнтів, спричинить підвищення конкурентоспроможності усієї української банківської системи. Проте, залучення іноземного капіталу несе в собі й серйозні проблеми і не лише для банківської системи, але й для вітчизняної економіки загалом. Зокрема, критерії та цілі діяльності банків з іноземним капіталом не обов'язково будуть співпадати з національними цілями соціально-економічного розвитку. Різне зниження частки національного капіталу може призвести до недокредитування окремих сфер економіки,

Таблиця 6

Динаміка основних показників діяльності банків з іноземним капіталом у 2006 р. [3]

Показники	На 01.01.2006 р.		На 01.04.2006 р.		Темп приросту за 1 кв. 2006 р., %	
	млн. грн.	% до системи банків	млн. грн.	% до системи банків	банків з іноземним капіталом	у цілому по системі банків
Регулятивний капітал	6072,7	23,0	7140,9	24,7	17,6	9,6
Загальні активи	53471,1	24,0	58037,7	24,5	8,5	6,4
Надані кредити	37988,6	24,3	44223,9	25,4	16,4	11,4
Зобов'язання	46619,0	24,7	50083,8	25,0	7,4	6,4
Кошти суб'єктів господарювання	14731,0	24,1	14779,8	24,7	0,3	-2,1
Кошти фізичних осіб	15807,3	21,8	17309,4	22,5	9,5	6,0
ПРИБУТОК	428,4	19,7	247,0	32,1	-	-

оскільки акціонери банків з іноземним капіталом намагатимуться інвестувати саме ті галузі економіки, де прибуток і безпека вищі. Важливо також пам'ятати, що в іноземних банках діє вища норма вкладів населення, яка спричинить відплив частини вкладів до філій іноземних банків. За цих умов, особливо важливо розробити довгострокову стратегію розвитку банківської системи України, де основними складовими цієї стратегії мають бути принципи та механізми регулювання участі іноземного капіталу в українських банках.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки та рекомендації, і зокрема:

- інвестиційна діяльність банківських установ націлена на збільшення їхніх доходів, на забезпечення безперервного процесу відтворення основних фондів реального сектора і, як наслідок, – на процес суспільного розвитку в цілому;
- важливим критерієм в оцінці інвестиційних можливостей банків має стати рівень їхньої капіталізації. Він

визначає обсяги активних операцій банку, розмір депозитної бази, можливості запозичення коштів на фінансових ринках, максимальні розміри кредитів та низку інших важливих – показників, що істотно впливають на діяльність банку;

- збільшення частки іноземного банківського капіталу в банківській системі України повинно проходити виважено та поступово, за умов створення сприятливих внутрішніх передумов розвитку банківського сектора й підвищення конкурентоспроможності національного банківського капіталу.

Література

1. *Бюлетень НБУ.* – 2007. – № 1. – С. 110, 188.
2. *Вісник НБУ.* – 2007. – № 2. – С. 50.
3. *Геєць В. Іноземний капітал в банківській системі України // Дзеркало тижня.* – 2006. – № 26.
4. *Карчева Г. Системний аналіз ефективності банків України // Вісник НБУ.* – 2006. – № 11. – С. 12–17.